

Glasovne promjene u sklonidbi imenica

Čurin, Laura

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:303586>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-21**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

Odsjek za kroatistiku

LAURA ČURIN

GLASOVNE PROMJENE U SKLONIDBI IMENICA

Završni rad

Pula, 2017.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

Odsjek za kroatistiku

LAURA ČURIN

GLASOVNE PROMJENE U SKLONIDBI IMENICA

Završni rad

JMBAG: 0303052644, redovita studentica

Studijski smjer: Hrvatski jezik i književnost

Predmet: Fonetika i fonologija hrvatskoga standardnog jezika

Znanstveno područje: humanističke znanosti

Znanstveno polje: filologija

Znanstvena grana: kroatistika

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Blaženka Martinović

Pula, rujan 2017.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Laura Čurin, kandidat za prvostupnicu hrvatskoga jezika i književnosti, ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli _____ godine

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Laura Čurin dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom Glasovne promjene u sklonidbi imenica koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli _____

Potpis

SADRŽAJ

1.	UVOD.....	1
2.	O GLASOVIMA.....	3
3.	GLASOVNE PROMJENE.....	7
3.1.	FONOLOŠKI UVJETOVANE GLASOVNE PROMJENE.....	8
3.1.1.	JEDNAČENJE SUGLASNIKA PO ZVUČNOSTI.....	9
3.1.2.	JEDNAČENJE SUGLASNIKA PO MJESTU TVORBE.....	11
3.1.3.	ISPADANJE (GUBLJENJE) SUGLASNIKA.....	12
3.2.	MORFOLOŠKI I TVORBENO UVJETOVANE GLASOVNE PROMJENE.....	13
3.2.1.	NEPOSTOJANI SAMOGLASNICI.....	13
3.2.2.	PRIJEGLAS.....	15
3.2.3.	PROŠIRIVANJE.....	15
3.2.4.	VOKALIZACIJA.....	16
3.2.5.	PALATALIZACIJA.....	17
3.2.6.	SIBILARIZACIJA.....	19
3.2.7.	JOTACIJA.....	19
3.2.8.	ALTERNACIJE SUGLASNIČKIH SKUPOVA.....	21
3.2.9.	ALTERNACIJE IJE, JE, E, I, Ø.....	21

4. GLASOVNE PROMJENE U PUBLICISTIČKOME STILU.....	24
5. ZAKLJUČAK.....	30
LITERATURA.....	31
SAŽETAK (HRVATSKI I ENGLESKI JEZIK).....	33

1. UVOD

Predmet su ovoga završnoga rada glasovne promjene. Imenice čine najveću skupinu promjenjivih vrsta riječi te su zato pogodne za proučavanje glasovnih promjena. Imenice su riječi kojima je svojstvena kategorija predmetnosti. Njima imenujemo pojave vanjskoga svijeta i našega unutarnjega doživljavanja. Mogu se podijeliti u dvije skupine: s obzirom na značenje – dijele se na vlastite imenice (imena) i opće imenice; a s obzirom na čovjekov dodir s onim što znače – dijele se na stvarne (konkretne) i nestvarne (mislene ili apstraktne). Opće se imenice mogu podijeliti u zbirne (kolektivne) i u gradivne. Imenice se dijele i po veličini, a tada su umanjnice ili deminutivi i uvećanice ili augmentativi. Poseban oblik čine imenice po njihovoj osjećajnoj vezi, a to su: imenice odmila (hopokoristici) i pogrdnice (pejorativi). Vrsta su imenica i emocionalno obojene imenice.¹ Sve su te imenice sastavni dio ljudske svakodnevne komunikacije.

Ljudsku komunikaciju čine, prije svega, različiti zvukovi, a zvukovi koji služe za sporazumijevanje u jezičnome sustavu zovu se glasovi.² Glas je najmanja artikulacijska i akustička jedinica koja se može izdvojiti iz izgovorene riječi. Artikulacijska je po mjestu tvorbe, a akustička po načinu tvorbe.³ Prema tome, glas je skup akustičkih svojstava koja se percipiraju istodobno, a zovu se razlikovna obilježja.⁴ Glasovi se gotovo nikad ne izgovaraju pojedinačno, već dolaze u skupovima, u riječima ili izgovornim cjelinama.⁵ Upravo zbog tih skupova glasova koji se nalaze jedan do drugog može biti otežan izgovor pa to dovodi do glasovnih promjena (tj. alternacija ili zamjena).

U radu ćemo se osvrnuti na podjelu glasovnih promjena u suvremenim gramatikama. Glasovne se promjene dijele na fonološki, morfološki i tvorbeno uvjetovane. Cilj nam je objasniti svaku od njih te otkriti koje su najzastupljenije kod imenica i u kojima su dvojbe. U radu se provodi istraživanje glasovnih promjena u publicističkome stilu, u dnevnim novinama *24sata*, *Večernjemu listu* i *Jutarnjemu listu*. Te su novine odabrane jer su najpopularnije i najprodavanije dnevne novine u

¹ E. Barić i dr., *Hrvatska gramatika*, Zagreb, 1995., str. 100.

² S. Težak, S. Babić: *Gramatika hrvatskoga jezika*, Zagreb, 1992., str. 41.

³ J. Silić, I. Pranjković: *Gramatika hrvatskoga jezika*, Zagreb, 2007., str. 11.

⁴ E. Barić i dr., o.c., str. 39.

⁵ o.c., str. 54.

Hrvatskoj. Budući da je publicistički stil onaj stil *u kojemu se norma najlakše razara* i postaje upitna, analizom dnevnih novina pokušat će se utvrditi poštuju li se pravila u vezi s glasovnim promjenama. Cilj je analize na temelju primjera iz novina pokazati u kolikoj se mjeri griješi u uporabi glasovnih promjena u publicističkome stilu. Novinarsko-publicistički (žurnalistički) stil „najsloženiji je funkcionalni stil (hrvatskoga) standardnoga jezika“⁶ koji se ostvaruje u pisanome (jezik tiska i interneta) i govornome mediju (jezik radija i televizije), a njime se služe novinari i publicisti. U okviru njega ostvaruje se mnogo različitih žanrova, a različite su i njegove funkcije „informativna, propagandna, popularizatorska, prosvjetiteljska, agitativna, pedagoška i zabavna“⁷, a to traži „i uporabu neutralnih (stilski nemarkiranih, neobilježenih) i uporabu ekspresivnih (stilski markiranih, obilježenih) jezičnih sredstava.“⁸ Prema tome, u svakome od žanrova publicističkoga stila razlikuje se i jezik. Dakle, publicistički je stil onaj stil u kojem se najbolje mogu istražiti glasovne promjene u svakodnevnoj uporabi. Krećemo od hipoteze da nisu sve glasovne promjene dvojbene u imenica. Očekujemo ponajviše pogrešaka u alternacijama jata, sibilizaciji, (ne)jednačenjima, u prijevlasu te nesustavna rješenja u javnoj uporabi zbog dvostrukosti i višestrukosti u gramatikama i pravopisima (primjerice kod ispadanja suglasnika). Cilj nam je prikazati u kojim se glasovnim promjenama ponajviše griješi te koje su inačice unutar dvostrukih rješenja prevagnule.

⁶ Josip Silić: *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika*, Disput, Zagreb, 2006., str. 75.

⁷ o.c., str. 77.

⁸ ibid.

2. O GLASOVIMA

Da bismo razumjeli potrebu za glasovnim promjenama, najprije moramo utvrditi nastanak pojedinih glasova. Glasovi su podijeljeni prema vrstama u nekoliko skupina. Upravo te podjele pomoći će nam u shvaćanju položaja glasova te potrebe za promjenama. Najjednostavnija definicija koja opisuje razliku fonema i glasa jest da su u govoru fonemi pretpostavljeni glasovima. Glas u fonologiji naziva i terminom fon i inačicama alofonima. Razlika je između glasa i fonema u njihovoj funkciji koju imaju u jeziku: svaka dva glasa predstavnici su dvaju različitih fonema ako su upotrijebljena za oblikovanje različitih riječi. Glasovi se različito ostvaruju u govoru ovisno o susjednim glasovima u nizu.

U hrvatskome jeziku broj fonema nije ujednačen u gramatikama, ili ih je 31 ili 32. Postoje 32 fonema ako se posebnim fonemima smatraju dvoglasnik *ie* i slogotvorno *r*, a 31 ako se fonemom smatra *ie*, ali ne i slogotvorno *r*, ili obrnuto.⁹ U hrvatskome standardu postoji jedan dvoglasnik *ie*, a ponekad se pojavljuju i *au* u dvosložnom izgovoru riječi *auto*, *ae* u riječima poput *trinaestica* i *ia* u stranim imenima kao *Tia*.¹⁰ Pitanje dvoglasnika izaziva rasprave vezane uz naziv, izgovor, ulogu i ponašanje dvoglasnika te pitanje svijesti o jednome ili dva glasa. Hrvatski se dvoglasnik ne samo opisivao nego i nazivao na različite načine: *starim jatom*, *rogatim e*, *refleksima jata*. U novije se vrijeme u gramatikama taj složeni glas naziva dvoglasnikom ili diftongom (npr. E. Barić i dr., Težak–Babić, Brozović). Stari glas *jat* reflektirao se u nekim riječima kao *i*, u nekima kao *e*, u nekima *je*, u nekima kao *ije*. Po tim su se refleksima nazivali i govori: ikavski, ekavski i (i)jekavski. U prva dva slučaja nema dvojbi, no rasprave su se pojavile kada je trebalo ortografski odrediti u kojim se slučajevima u riječi nalazi *je*, a kada *ije*. Ivo Pranjković smatra da dvoglasnik *ie* nije poseban fonem te iznosi tvrdnje kojima to želi potkrijepiti. Prva je tvrdnja da nema vokala koji bi dolazio samo u dugim slogovima, a nema ni vokala koji kraćenjem rezultira *drugim kvantitativnim fonemom*. Također, dvoglasnik *ie* obvezatno alternira s drugim refleksima *jata*, npr. kad se skraćuje prelazi u *je* (*cvijet* – *cvjetić*), pa ispred *o* i *j* prelazi u *i* (*vidio*). Dakle, Pranjković tvrdi da bi sve reflekse *jata*

⁹ A. Bičanić, A. Frančić, L. Hudeček, M. Mihaljević: *Pregled povijesti, gramatike i pravopisa hrvatskoga jezika*, Zagreb, 2013., str. 139.

¹⁰ Z. Jelaska: *Fonološki opisi hrvatskoga jezika*, Zagreb, 2004., str. 72.

trebalo smatrati morfonemom, a njihove pojedine ostvaraje alomorfonemima.¹¹ Na takvom su tragu i Matešić i Silić. Međutim, Brozović postavlja protuargumente na takve tvrdnje i tvrdi da postoji fonetska razlika u pojedinim refleksima jata. U nastavku Brozović daje primjer, opreku gdje odraz jata ima značenjsku ulogu (*lijeta* od *lijetati* i *ljeta* od *ljeto*).¹² Dvoglas *ie*, prema Škariću, nije zaseban fonem već dvofonemska skupina /j/ /e/. Autor nabraja i razloge zašto treba napustiti pisanje staroga dugoga jata *ije*. Prvi od razloga jest što u hrvatskome jeziku postoje riječi s nizom fonema /i/ /j/ /e/ (*prije*). Drugi je razlog taj da bi se time izbjegle pogreške u izgovoru dvosložnoga [*i-je*] na svim mjestima gdje se tako piše.¹³ Možemo zaključiti da jezikoslovci različito grade mišljenje o dugome refleksu jatu: kao fonemu ili morfonemu. Sve te dvojbe zaokružuje mišljenje koje navodi Ivan Zoričić u savjetniku *Hrvatske jezične nedoumice*: „Jedni jezikoslovci predlažu pisanje *ie* umjesto *ije* (*brieg, diete*), drugi misle da bi bilo bolje pisati samo *je* i u dugim i u kratkim slogovima (*bjeli, djete, zvjezda*), što bi smanjilo pogreške u praksi, a treći drže da je zbog već stvorenih navika i tradicije najbolje ostaviti sadašnje *ije* uza sve njegove slabosti.“ Pobjedila je upravo ta treća opcija.

Ivo Škarić pisao je i o suglasničkom *r*. Naime, u riječima *krv* i *prst* glas *r* ima ulogu samoglasnika, dok u riječi *kukurikanje* glas *r* ima ulogu suglasničkoga *r*. U povijesti se hrvatskog jezika drugačije označavalo slogotvorno i suglasničko *r*. Slogotvorno *r* označavalo se s *ar* ili *er*, dok se danas u fonetskoj transkripciji označuje [r]. Danas se sve manje čini razlika između tih fonema.

Gramatika *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika* najiscrpnije pojašnjava glasove i foneme. Postoje glasovi kojih nismo ni svjesni ako nam netko na njih ne ukaže. Da bismo to objasnili, pokazat ćemo na primjeru imenice *znanac* – u genitivu *znanca*, a u vokativu *znanče*. Naša svijest glas *n* u tim primjerima doživljava kao jedan glas koji se bilježi kao jedan fonem, iako su oni različite fizičke realnosti. Takvim se glasovima bavi fonetika te ih označuje posebnim znakovljem, fonetskom transkripcijom (glasovi koji se uvijek zapisuju u uglatim zagradama).¹⁴ Glas se *n* u ta tri primjera razlikuje te se u fonetskoj transkripciji bilježe dva fonema *n*.

¹¹ I. Pranjković: *Sučeljavanja*, Disput, Zagreb, 2008., str. 17.

¹² D. Brozović: „O refleksima jata i o fonemima i morfonemima“, *Jezik*, Zagreb, Vol. 46, str. 144–151.

¹³ I. Škarić: „Kakav pravopis (Između fonetike i fonologije*)“, *Govor XVIII*, Zagreb, god. 2001., br. 1., str. 14.

¹⁴ D. Brozović, „Fonologija hrvatskoga književnog jezika“, u: S. Babić i dr., *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb, 1991., str. 396.

Glasovi koji se razlikuju u govoru nazivaju se alofonima ili glasničkim inačicama. Do različitih nijansi u izgovoru glasova dolazi zbog okoline u kojoj se glas nalazi u riječi te ovisi o pojedincu, o njegovom raspoloženju, životnoj dobi itd.¹⁵ Oni su rezultat ili izgovornih nedostataka, ili idiomskih izgovornih navika, ili koje moguće govorne uštede, ili su hotimično izražajno sredstvo. Standardnome izgovoru pripadaju samo tzv. položajne inačice koje su rezultat ustaljene govorne štednje.¹⁶ Svaki glas ima vlastitu kombinaciju razlikovnih obilježja, a za razlikovanje riječi i njihova značenja nisu bitna sva razlikovna obilježja nekog glasa, već samo pojedina obilježja. Ona obilježja koja su važna zovu se relevantna razlikovna obilježja ili *inherentna distinktivna obilježja* (IDO). Ostala su obilježja redundantna (zalihosna). Obilježja koja glas može imati jesu ova: vokalnost, šumnost, kompaktnost, difuznost, gravisnost, akutnost, nazalnost, zvučnost, neprekidnost, stridentnost i napetost. Prikaz glasova prema njihovim akustičnim svojstvima, prikaz ćemo iz tablice koju donosi *Hrvatska gramatika*.

Akustička svojstva glasova	Vokali					Sonanti										Šumnici																						
	ī	i	u	e	o	a	m	n	ŋ	l	l̥	r	r̥	v	j	p	b	f	t	d	c	ʒ	s	z	ć	č	č̇	š	ž	š	ž	k	g	x	γ	h		
vokalnost	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
šumnost	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
kompaktnost	-	-	-	-	-	+	-	+	+	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
difuznost	+	+	+	-	-	-	+	+	-	-	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
gravisnost	-	-	+	-	+	-	+	-	+	-	-	-	-	+	-	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	-
akutnost	+	+	-	+	-	-	+	+	-	+	+	+	+	-	+	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-
nazalnost	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
neprekidnost	+	+	+	+	+	+	-	-	-	+	+	-	+	+	-	+	-	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-	+	+	+	+	-	+	+	+	-	+	+
zvučnost	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	-	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	
stridentnost	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	+	+	+	-	-	+	+	-	+	+	-	+	+	-	+	-	+	+	-	
napetost	-	+	-	+	-	-	-	+	-	+	-	-	+	-	+	+	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	

U tablici su prikazana akustična svojstva glasova. U stupcu glasa koji sadrži određeno svojstvo znak je plus, dok ondje gdje pojedino svojstvo izostaje, stavljen je

¹⁵ E. Barić i dr.: *Hrvatska gramatika*, Zagreb, 1995., str. 40.

¹⁶ I. Škarić, „Fonetika hrvatskoga književnog jezika“, u: S. Babić i dr., *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb, 1991., str. 83.

minus. O raspodjeli fonema u nas je ponajviše pisala Marija Turk¹⁷, tj o tome koja *inherentna distinktivna obilježja* uključuju odnosno isključuju neke kombinacije fonema te određuju valentnost pojedinih fonema.

Ivo Škarić, u gramatici *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*, navodi dvije uloge temeljnih govornih jedinica. Temeljne su govorne jedinice slogovi i glasnici koji ih ispunjuju. Njihova je uloga da predstave tekst i da ponesu glas, stoga imaju razlikovnu i prozodijsku ulogu. Skup svih unutarnjih razlikovnih obilježja u jednome glasniku čini njegov fonemski sadržaj, a glasnik kojemu se takva fonemski sadržaj uzima i kao njegov jedini sadržaj zove se fonem.¹⁸ Međutim, fonemski sadržaj nije u svih glasnika količinski jednak. Fonemski je sadržaj veći u onih koji imaju veći broj unutarnjih razlikovnih obilježja, a ta im obilježja tvore veći broj jezičnih opreka. S druge strane, ima glasnika koji nemaju uopće fonemski sadržaj, nazivaju se nefonemski glasnici. Takvi su grkljanski zatvorni suglasnik [ʔ], grkljanski hak [h], neodređeni samoglasnik [ə] i polusamoglasnik [i] (između dva samoglasnika od kojih je jedan *i* ili *e*). Ti se samoglasnici javljaju da bi druge govorne jedinice bile izgovorljive.¹⁹ Druga je uloga temeljnih govornih jedinica da iznesu cjelokupan govor u svim njegovim slojevima.

Hrvatska gramatika daje pregled pravila o raspodjeli fonema te nam je ta raspodjela važna u razumijevanju glasovnih promjena. Postoje dvije vrste takvih pravila. Jedna se odnose na pravila o fonemskoj strukturi slogova i riječi. To su ustaljena pravila koja se kao navike stječu u djetinjstvu. Druga su vrsta pravila o raspodjeli pojedinačnih fonema (samoglasnika i suglasnika) s obzirom na mjesto u riječi. „S obzirom na položaj fonemskoga skupa u riječima, ograničenja u raspodjeli nisu ista za sve skupove. Neki se fonemski skupovi mogu, a neki ne mogu pojaviti i na početku riječi i unutar riječi i njezinu kraju.”²⁰ Raspodjela fonemskih skupova odnosi se na fonemski sastav skupa, položaj skupa u riječi i na redoslijed fonema u skupu. Iznimku od ovih pravila čine slogotvorni *r*, dvoglasnik *ie* i udvojeni suglasnici. *Hrvatska gramatika* donosi skupove koji se javljaju na pojedinim mjestima u riječima standardnoga jezika. Na početku riječi javljaju se, primjerice, skupovi: *tjesnačni + zatvorni: sp-, st-, zd-, šp-...; tjesnačni + sonanti: sr-, sl-, zl-, zr-...; zatvorni +*

¹⁷M. Turk: „Inherentna distinktivna obilježja i distribucija fonema u hrvatskome jeziku“, *Govor XIII*, 1996., 1-2.

¹⁸ *ibid.*

¹⁹ *ibid.*

²⁰ E. Barić i dr., o.c., str. 58.

*tjesnačni: ps-, pš-; zatvorni + zatvorni: kt-, tk-, pt-; zatvorni + poluzatvorni: pč-, kć-; zatvorni + sonant: pr-, pl-, tv-, tr-; poluzatvorni + zatvorni: čk-, džb-; poluzatvorni + sonant: cr-, čv-; sonant + sonant: vr-, mr-, vl-, ml-... U sredini se riječi pojavljuju skupovi: zatvorni + zatvorni: -pt-, -pk-, -tk-, -kt-; zatvorni + tjesnačni: -ks-; zatvorni + poluzatvorni: -pc-, -pć-; zatvorni + sonant: -pn-, -tm-, -tl-, -kv-, -kr-, -br-, -bl-, -iv-, -dr-, -gv-, -gn-...; tjesnačni + zatvorni: -sk-, -šp-, -šk-...; tjesnačni + sonant: -sm-, -zm-, -zv-, -hr-, -fr-...; poluzatvorni + zatvorni: -čt-, -ck-, -ćk-; poluzatvorni + sonant: -čm-; sonant + zatvorni: -vt-, -vg-, -jk-, -jd-, -mp-, -nt-, -rt-, -rb-; sonant + tjesnačni: -ns-, -nz-, -nš-, -rs-, -rš-; sonant + poluzatvorni: -vc-, -nč-, -rc-, -lc; sonant + sonant: -jv-, -mn-, -rv-, -rm-, -vr-. Dok se na kraju riječi pojavljuju skupovi: zatvorni + zatvorni: -pt, -kt, -gd; zatvorni + tjesnačnj: -ps, -ks; zatvorni + sonant: -kr, -kl, -bl; tjesnačni + zatvorni: -st, -št, -zd, -žd; sonant + zatvorni: -jk, -mt, -nt, -rb, -rt, -lt...; sonant + tjesnačni: -ms, -nš, -rs, -rš, -rh, -ls, -lf...; sonant + poluzatvorni: -mc, -nc, -rc; sonant + sonant: -or, -rv, -m, -rm. Skupovi na kraju riječi javljaju se uglavnom u posuđenicama, jer je u domaćih uobičajeno bilo samo *tjesnačni + zatvorni*.*

3. GLASOVNE PROMJENE

Glasovne promjene ili alternacije one su promjene koje se očituju u fonemskome sastavu kao zamjene pojedinačnih fonema ili fonemskih skupova u morfemima.²¹ Alternacijama se mijenja izraz osnove, prefiksa, sufiksa, nastavka. Navedeni izmijenjeni izrazi kojima se pridružuje isti sadržaj nazivaju se alternante.²² Glasovne promjene događaju se na granici morfema i osnove. Postoje dvije granice morfema u riječi. Prva je granica prefiksalnoga morfema i osnove koja ima aglutinacijski karakter, što znači da ne dopušta stapanje fonema. Aglutinacija podrazumijeva naljepljivanje i ima moć razlikovanja značenja. Primjer je aglutinacije glagol *odšetati*. Taj se glagol tvori od *od* + *šetati*. Druga je granica osnove i sufiksalnoga morfema koja ima fuzijski karakter. Fuzija znači stapanje, pa prema tome dopušta stapanje fonema.²³ Fuzija nema moć razlikovanja značenja, primjerice *gladak* – *glatka*. Na granici se osnove i sufiksalnoga morfema u tome primjeru događa jednačenje po zvučnosti.

Glasovne ćemo promjene u radu predstaviti prema *Hrvatskoj gramatici* E. Barić u kojoj se glasovne promjene dijele u dvije skupine. Prva su skupina fonološki uvjetovane, a druga su skupina morfološki i tvorbeno uvjetovane glasovne promjene.

Najprije je važno reći ponešto o pravopisu jer se u njemu može pronaći prva skupina glasovnih promjena. Hrvatski je pravopis fonološko-morfonološki te propisuje pravila po kojima se provode određene glasovne promjene, a također i odstupanja od pravila. U pravopisima se mogu pronaći fonološki uvjetovane glasovne promjene (jednačenje po zvučnosti, jednačenje po mjestu tvorbe i ispadanje suglasnika), što znači da se te promjene provode u govoru i pismu. Međutim, odstupanja koja se javljaju u radu pripadaju morfonološkome dijelu pravopisa, a taj se dio bavi promjenama koje se događaju samo u govoru (ali se, iz nedovoljne usvojenosti pravopisne norme, prenose i u pismo). Fonološki pravopis znači da uključuje glasovne promjene, da se oslanja na govornu izvedbu, npr. *grožđe*. Morfonološki ne uključuje glasovne promjene, primjerice izgovaramo [*hrvacka*], a pišemo *Hrvatska*. U fonološki uvjetovanim glasovnim promjenama pojedini se fonemi pri kontaktu s drugim

²¹ E. Barić i dr., o.c., str. 75.

²² ibid.

²³ J. Silić, I. Pranjković, o.c., str. 24.

fonemima na morfemskim granicama u govoru mijenjanju ili se potpuno gube. Pravopis propisuje kada se takve promjene fonema u pismu bilježe, a kada ne.

Nakon što spomenemo svaku glasovnu promjenu i njezin primjer, navest ćemo odstupanja i dvostrukosti. Odstupanja se ne pronalaze u velikom broju, ali ih ima ponešto od svake vrste alternacija. Kao što gotovo sve glasovne promjene imaju odstupanja, tako mnoge od njih imaju i svoje dvostrukosti.

3.1. Fonološki uvjetovane glasovne promjene

Fonološki uvjetovane alternacije uvjetovane su sastavom fonemskog skupa na morfemskoj granici, te su uvjetovane zakonitostima jezičnoga sustava i obuhvaćaju sav jezični materijal. Prva vrsta alternacija u fonemskom su sustavu fonološki uvjetovane alternacije. To su alternacije koje su uvjetovane položajem fonema u riječi. Kada govorimo o fonološki uvjetovanim alternacijama, riječ je o zamjenjivanju zvučnog suglasnika bezvučnim²⁴, npr. *golupčić* (*golub* + *-čić*) ili obrnuto, zamjena bezvučnog suglasnika zvučnim, npr. *svadba* (*svat* + *-ba*).²⁵ Fonološki uvjetovana alternacija podrazumijeva i zamjenu nenepčanog suglasnika nepčanim, npr. *misao* – *mišlju*.²⁶ Također, fonološki uvjetovana glasovna promjena podrazumijeva ispadanje (gubljenje suglasnika), npr. *otac* – *oca*. Dakle u fonološki uvjetovane glasovne promjene pripadaju jednačenje suglasnika po zvučnosti, jednačenje suglasnika po mjestu tvorbe te ispadanje (gubljenje) suglasnika.

U hrvatskome standardnom jeziku postoje pravila o raspodjeli fonema i fonemskih skupova te upravo ta pravila određuju i ograničavaju izbor fonema u novonastalim skupovima. Postoji nekoliko vrsta ograničenja u raspodjeli suglasnika, a uzrok su im razlike i sličnosti suglasnika u nekim akustičkim i artikulacijskim svojstvima – svojstvo zvučnosti, palatalnosti (nepčanosti) i dentalnosti (zubnosti). S obzirom na to u skupinu fonološki uvjetovanih alternacija grupiraju se samo te tri spomenute alternacije.²⁷

²⁴ o.c., str. 77.

²⁵ A. Bičanić, A. Frančić, L. Hudeček, M. Mihaljević, *Pregled povijesti, gramatike i pravopisa hrvatskoga jezika*, Zagreb, 2013., str. 145.

²⁶ o.c., str. 146.

²⁷ E. Barić i dr., o.c., str. 60.

3.1.1. Jednačenje suglasnika po zvučnosti

Za ostvarenje alternacije jednačenje suglasnika po zvučnosti potrebno je da se suglasnici različiti po zvučnosti nalaze jedan do drugog te se u tom obliku teško izgovaraju pa se prvi suglasnik mijenja u svoj parnjak.²⁸ Da bismo tu alternaciju proveli, potrebno nam je znanje o podjeli glasova na zvučne i bezvučne. Tablica zvučnih i bezvučnih parnjaka poslužit će nam u objašnjenju alternacije.

bezvučni šumnici	p	t	k	č	ć	š	s	f	c	h
zvučni šumnici	b	d	g	dž	đ	ž	z	-	-	-

Izgovor glasa ovisi o pojedincu (tj. o govorniku) i o okolini u kojoj se glas nađe. Fonem *c* ostvaruje se u svojoj zvučnoj varijanti [ʒ] u izgovornoj cjelini na kraju jedne riječi, a ispred druge koja počinje zvučnim samoglasnikom – *sandhi-pojava*²⁹, primjerice *otac bi želio* [otaʒ bi želio]. U istom se položaju fonem *h* ostvaruje u svojoj zvučnoj varijanti [ɣ], npr. *grah bi kupio* [gray bi kupio], a fonem *f* u zvučnoj varijanti [F], npr. *fotograf ga zove* [fotograF ga zove].

Evo primjera jednačenja: *poljubac* je opća imenica u kojoj dolazi do glasovne promjene jednačenja po zvučnosti: *poljupca*. Na prikazanom primjeru zvučni suglasnik prelazi u svoj bezvučni parnjak, kroz paradigmu događa se obezvučivanje osnove. U G mn. vraća se *a*, između suglasnika različitih po zvučnosti te se samim time postiže lakši izgovor, i nije potrebna zamjena *b > p*, te služi za razlikovanje genitiva množine od genitiva jednine.

Sljedeći je primjer imenica *pothodnik* (pod +hodnik). Riječ *pothodnik* tvorbena je riječ, izvedenica, i potječe od riječi *pod-* + *hodnik*. Zvučni *d* prešao je u *t* radi lakšega izgovora riječi. U tome primjeru nema odstupanja u paradigmi. Javljaju se dakako i druge glasovne promjene (u vokativu jednine palatalizacija, a u vokativu

²⁸ Vrlo rijetko drugi se mijenja zbog prvoga (*mozak – mozga*). Usp i: A. Bičanić, A. Frančić, L. Hudeček, M. Mihaljević, o.c., str. 145.

²⁹ Sandhi-pojave nastaju na krajevima riječi zbog njihove povezanosti u govoru.

množine sibilizacija, sibilizacija se javlja i u nominativu, dativu, lokativu i instrumentalu množine).

Od te promjene odstupa se katkad u pisanju. Ako se *d* nađe ispred suglasnika *s*, *š*, *c*, *č* i *ć*, on ne prelazi u svoj bezvučni parnjak *t*, primjerice: *nadcestar*, *nadžovjek*, *nadžumar*, *predsjednik*, *predstava*, *ljudstvo*, *sudstvo*, *odsjek*, *odstupnica* itd. Također, kada se nađe ispred *s* na granici korijena i sufikasa *-ski* i *-stvo* (*sudstvo*, *ljudstvo*). Zatim, u pisanju se odstupa od jednačenja suglasnika po zvučnosti u nekim novijim složenicama na kraju prvog dijela i na početku drugog (*adhezija*, *Zagrebfilm*), u pojedinačnim riječima, kao što su umanjnice (*žeđ* – *žeđca*), te u vlastitim imenima ljudi i mjesta (*Gradac* – *Gradca*, *Zubčić* – *Zubčića*) i u izvedenicama od složenih kratica (*SDP* – *esdepeovac*). Odstupanje se javlja i u nepotpuno prilagođenim posuđenim riječima (*pitbul*, *transgresija*, *abhazija*).³⁰ Iznimke mogu biti u govoru kada se udvojeni suglasnici nađu na granici dvije riječi, i to radi razumljivosti, npr. *kod čelnika*, *pod cenzurom*...

Dvostrukost glasovne promjene jednačenje suglasnika po zvučnosti javlja se u oblicima imenica na *-dac*, *-dak*, *-tac*, *-tak* u kojima je teško raspoznati njihovo značenje. Takve su imenice primjerice: *letak* – *mn. letci i leci*, *ledac* – *mn. ledci i leci*; *mladac* – *mn. mladci i mlaci*, *mlatac* – *mlatci i mlaci*; *medak* – *mn. medci i meci*, *metak* – *metci i meci*. Isto tako u oblicima na *-dce* i *-dče* kao *gospodče* i *gospoče*³¹. Te je imenice preporučeno pisati s glasovima *d/t* radi lakšega razumijevanja u većini suvremenih pravopisa.

3.1.2. Jednačenje suglasnika po mjestu tvorbe

U alternaciji jednačenje suglasnika po mjestu tvorbe jednače se suglasnici koji se razlikuju po mjestu tvorbe i tada se prvi suglasnik skupa zamjenjuje onim suglasnikom koji je po mjestu tvorbe jednak drugom suglasniku skupa.³² Zubnici *s* i *z* pred nepčanicima *š*, *ž*, *č*, *ć*, *dž*, *đ*, *lj*, *nj* mijenjaju se sa *š* i *ž*.³³ Za tu alternaciju važna

³⁰ L. Badurina, I. Marković, K. Mićanović, *Hrvatski pravopis*, Zagreb, 2007., str. 32.

³¹ S. Babić, B. Finka, M. Moguš, *Hrvatski pravopis*, Zagreb, 1994., str. 56.

³² *ibid.*

³³ S. Težak, S. Babić, o.c., str. 59.

nam je podjela glasova na zubne, dvousnene i nenepčane i nepčane, što u tablici izgleda ovako:

zubni	n	nenepčani	s	z	h
dvousneni	m	nepčani	š	ž	š

Važno je reći da do promjene dolazi najčešće nakon prethodne provedbe nekih drugih glasovnih promjena. Jednačenje suglasnika po mjestu tvorbe može uslijediti nakon: jednačenja po zvučnosti: *iz + čupati – isčupati – iščupati* ili jotacije: *listje – lisće – lišće*.

Osim glasova *s* i *z* u alternaciji jednačenje suglasnika po mjestu tvorbe sudjeluje i nosni zubnik *n* kada se nađe pred dvousnenicima *b* ili *p*, zamjenjuje se nosnim dvousnenikom *m*, npr. *stanbeni > stambeni, prehranben > prehramben*.³⁴ Također, nenepčanik *h* zamjenjuje se nepčanikom *š* ispred *č* i *ć*, npr. *trbuh – trbuščić* ili kod glagola *dahtati – daščem*.³⁵

U toj alternaciji ni *s* ni *z* ne mijenjaju se sa *š* i *ž* kada se nađu pred suglasnicima *lj* i *nj* u kojima je *j* dobiveno prema starom jat, npr. *sljedbenik, sljeme, snjegovi*. Zamjena nosnog zubnika *n* u pismu se ne zamjenjuje dvousnenikom *m* kada je *n* na kraju prvog dijela složenice u kojoj se oba dijela žele očuvati, npr. *crvenperka, izvanbračni, jedanput...*

Dvostrukosti za ovu glasovnu promjenu pronađene su samo kod glagola.

3.1.3. Ispadanje (gubljenje) suglasnika

Glasovna promjena u kojoj ispadaju suglasnici u gotovo svim gramatikama dolazi nakon promjene jednačenja suglasnika po zvučnosti i jednačenja suglasnika po mjestu tvorbe, a razlog je tomu njihova međusobna ovisnost. Ispadanje suglasnika javlja se tako kao posljedica već nekih promjena te prilikom njih ostaje jedan suglasnik viška, koji treba ispasti. Najčešći primjeri kada dolazi do ispadanja suglasnika jesu: nakon jednačenja po zvučnosti: *bezstidnik – besstidnik – bestidnik*;

³⁴ o.c., str. 60.

³⁵ ibid.

nakon jednačenja po mjestu tvorbe: *bežični – bežični – bežični*. Do gubljenja *d* i *t* može, a i ne mora doći u sklonidbi imenica koje završavaju na *-dac, -dak, -tac, -tka* te ispred sufikasa *-ce, -če, -čić*. Ustalilo se da se od te dvostrukosti izuzimaju imenice *otac, svetac, sudac* u kojima *d* i *t* ispadaju. Riječ je o zubnim suglasnicima (dentalima) *t* i *d* kada se u tvorbi riječi, u složenicama ili u morfološkim promjenama nađu ispred slivenika (afrikata).³⁶ Ako pišemo *sudca*, tako bismo trebali i izgovoriti. U pravopisu *Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* i nalazimo takve primjere: *sudca, mladca, iscjedci* itd. Manje je takvih primjera u pravopisu L. Badurine, I. Markovića i K. Mićanovića ili pravopisu V. Anića i J. Silića. Čuvanje dentala ispred afrikata leži u razlikovanju značenja. Imenica *mladac (mladić)* i imenica *mlatac (oruđe kojim se pri vršidbi ručno mlati žito)* izrazom su u deklinaciji jednaki, ali su različiti značenjem.

Do ispadanja dolazi i ispred *št*: *hrvatština – hrvaština i* u skupovima *stn, štn, zdn, ždn stl, stk, štnj: godište – godištnji – godišnji, kazalište – kazalištni – kazališni, naprstak – naprstka – naprska*.³⁷

U alternaciji ispadanje suglasnika do odstupanja dolazi kod glasova *bb, dd, zz, jj, bp, ddž, dđ, mm, nn, rr*, radi očuvanja značenjske razlike u imenicama s prefiksima *izvan-, iznad-, naj-, nuz-, od-, pred-, pod-, unutar-, uz-*: *poddijalekt, podtekst, poddioba, poddlaka, nadtutor, odtok, podtajnik, podtip, nadđakon, interregnum, nuzštitnjača, nuzzarada* i sl.³⁸

³⁶ Brozović, Dalibor.: „Dentali ispred afrikata: gube se ili se izgovaraju?“ *Neka bitna pitanja hrvatskoga jezičnog standarda*, Zagreb, 2008, str. 65 – 82.

³⁷ *ibid.*

³⁸ L.Badurina, I. Marković, K. Mićanović., *Hrvatski pravopis*, Zagreb, 2008., str. 34.

3.2. Morfološki i tvorbeno uvjetovane alternacije

Morfološki su uvjetovane glasovne promjene nepostojani samoglasnici, prijeglas, proširivanje, vokalizacija, palatalizacija, sibilizacija, alternacije suglasničkih skupova i alternacija jata. Do njih dolazi u određenim oblicima riječi. Uvjetovane su morfološki i tvorbeno i obuhvaćaju samo određene morfološke i tvorbene kategorije kao dodatno morfološko i tvorbeno sredstvo.³⁹ Uvjetovane su nekom gramatičkom kategorijom (padež, lice) ili tvorbenom kategorijom (umanjenica, uvećanica, zbirna imenica i sl.).

3.2.1. Nepostojani samoglasnici

Javljuju se samo u pojedinim oblicima imenica i u određenom liku pridjeva muškog roda te u množini muškog roda pridjeva, dok u drugim izostaju.⁴⁰ U ženskom i srednjem rodu pojavljuje se u neodređenom liku pridjeva i zamjenica. Npr. *m.r. sitan* – *ž.r. sitna*.⁴¹ Kada govorimo o nepostojanim (pokretnim) samoglasnicima, mislimo na samoglasnike *a* i *e*, koji se nazivaju nepostojano *a* i nepostojano *e*. Nepostojano *a* izostaje u padežima jednine i množine, osim u nominativu jednine, genitivu množine i akuzativu jednine za neživo.⁴² Te ćemo tvrdnje prikazati na primjeru imenice *ustupak* (NA jd. *ustupak*, G mn. *ustupaka*). Ako osnova završava na suglasničku skupinu, u nominativu jednine se ispred posljednjeg suglasnika umeće kratko *a*, da bi se rastavila skupina nepogodna za izgovor. Takva osnova, osim u nominativu jednine i akuzativu jednine kada je jednak nominativu (u imenicama koje označuju živo), nalazi se još samo u genitivu množine. Primjer je imenica N *kutak*, G *kutka*, A *kutak*, G mn. *kutaka*. Do pogrešaka u glasovnoj promjeni nepostojano *a* dolazi u osobnim imenima i imenima naselja, pr. čuje se *Juraj* – *Juraja*, *Punat* – *Punata* i sl.

Do alternacije nepostojano *e* dolazi kada se toponimi prenose iz mjesnih govora u standardni jezik i pritom zadržavaju neka izvorna obilježja. U kajkavskim govorima na mjestu nepostojanog *a* nalazi se nepostojano *e*, npr. *Čakovec* – *Čakovca*, *Kumrovec* – *Kumrovca*. Također, jednako vrijedi i za kajkavska prezimena

³⁹ E. Barić i dr., o.c., str. 77.

⁴⁰ o. c., str. 80.

⁴¹ ibid

⁴² ibid.

*Gubec – Gubca.*⁴³ Odstupanja se javljaju u nekim kajkavskim imenima i prezimenima, najčešće novijega postanja (*Maček – Mačeka, Slaviček – Slavičeka, Brabec – Brabeca*).

Najčešći primjer krive uporabe jest deklinacija imenica *kabel* koja znači *izolirani električni vodič*. Naime, u kosim se padežima izostavlja glas *e*, čime dobivamo oblike *kabla, kablom*, no u hrvatskome se jeziku glas *e* iz zadnjeg sloga ne izostavlja pri sklonidbi općih imenica / apelativa. Do pogrešne je uporabe došlo zbog imenice *kabao* koja označuje *posudu za vodu* i koja se danas rijetko upotrebljava (ostala je u frazemu *lije kao iz kabla*) Pri sklonidbi te imenice dolazi do dviju glasovnih promjena (vokalizacije i nepostojanog *a*). Pravilna upotreba imenica izgleda ovako: *N jd. kabel – G jd. kabela – G mn. kabala* i *N jd. kabao – G jd. kabla – G mn. kabala*. U skladu s tim pravilno je *kabelska televizija*, a ne *kablovska*.

3.2.2. Prijeglas

Glasovna promjena u kojoj se samoglasnik *o* iza palatalnih suglasnika, skupova *št, žd* i suglasnika *c* zamjenjuje samoglasnikom *e* naziva se prijeglas.⁴⁴ Do prijeglasa dolazi u imenica srednjega roda (npr. *igralište – igralištem*) i u instrumentalu jednine te u množinskome umetku imenica muškoga roda (*Sinjem, ključem, stričevi, vicevi, prištev*).

Odstupanja se u prijeglasu javljaju u jednosložnim i dvosložnim imenicama muškoga roda koje ispred nastavka već imaju *e* (*Senj – Senjom, hmelj – hmeljom; padež – padežom*), u složenicama sa spojnikom *-o-* (*dušobrižnik*, a ne *dušebrižnik*).

Dvostrukosti se javljaju u instrumentalu jednine imenica muškoga roda na *-ar* (*ribar – ribarom i ribarem*), a negdje se i uvriježio prijeglas: *car – carem*. Instrumental jednine *put* može glasiti *putom* i *putem*, a nominativ množine *putovi* i *putevi*. „S obzirom na to da svaka gramatika savjetuje drukčije, čini se da je svejedno hoćemo li upotrijebiti *putom* ili *putem*. Oblik je *putem* stariji, a oblik je *putom* mlađi, oba oblika supostoje u suvremenom jeziku i podjednako se upotrebljavaju. *Putom* je sukladno s

⁴³ S. Težak, S. Babić, o.c., str. 55.

⁴⁴ E. Barić i dr., o.c., str. 80.

ostalim imenicama na *t* pa bi trebalo imati prednost, ipak oba su oblika pravilna jer *putem* ima čvrsto uporište u upotrebi pa se ne može zanemariti. U množini je prevladao oblik *putovi*, a norma je složna u tom da je to i jedini pravilni oblik. Dakle, *putom* i *putem*, ali *putovima*.⁴⁵ U uporabi je zamijećeno da se lik *putem* upotrebljava češće u apstraktnome značenju, a *putom* u konkretnome.

3.2.3. Proširivanje

Proširiti se može osnova ako joj umetnemo samoglasnik (a, e, o, u) u suglasnički skup te različitim umetcima u pojedinim padežima imenica svih rodova: u imenicama muškog roda u svim padežima (*žiri*, *žirija*...), u množini imenica muškog roda (*djed*, *djedovi*), u jednini i množini imenica *mati* i *kći* (*mati –m matere*, *kći –kćeri*), u imenicama srednjeg roda u jednini (*uže – užeta*), u množini (*nebo – nebesa*). Proširuje se prefiks koji završava suglasnikom ispred osnove koja počinje suglasnikom, proširuju se i priloz i prijedlozi te oblici pridjeva i zamjenica obaveznim i neobaveznim dodavanjem samoglasnika bez promjene značenja.⁴⁶

Dvostrukosti su prisutne u genitivu množine svih rodova (*sufiks – sufikasa – sufiksa*; *crkva – crkava – crkva i crkvi*; *sunce – sunaca – sunca*), u nominativu jednine nekih posuđenica koje završavaju suglasničkim skupom *kt*, *nt*, *pt*, *rt* (*element*, *elemenat*), međutim taj primjer s nepostojanim *a* ima ekspresivnu funkciju i nije na istoj razini normativne preporuke.

Važno je reći da postoje teškoće u genitivu množine imenica svih rodova. U genitivu množine imenica kojima osnova završava na dva suglasnika bilježe se dužine (*igālā*, *lutākā*, *pjesāmā*). Posuđenice koje završavaju na *-kt*, *-nt*, *-pt*, *-rt* imaju obično u genitivu množine proširenu osnovu (*projektant – projektanata i projektanta*). U genitivu množine osim nastavka *-a* upotrebljavaju se i nastavci *-i*, *-iju*. Nastavak *-iju* često se čuje za imenice *gost*, *nokat*, *prst*, *oko i uho*. U jezičnim savjetnicima predlažu likove s proširenom osnovom jer su najrazlikovniji (*npr. izložaba*), zatim

⁴⁵ S. Ham i dr. *Hrvatski jezični savjeti*, Zagreb, 2014

⁴⁶ E. Barić i dr., o.c., str. 81.

slijede oni s neproširenom osnovom i nastavkom -a (*izložba*) te na kraju nastavkom -i (*izložbi*).

Jednosložne osnove obično se u množini produžuju množinskim umetkom – *ov/-ev*, npr. *sin – sinovi*. Te imenice mogu imati i kratku množinu (*sini*), ali takav oblik ima stilsku vrijednost pa se uglavnom upotrebljava u prozi i u poeziji, a manje u običnom govoru, izuzevši pojedine dijalekte gdje je to uobičajenije.

Navezak je pokretni samoglasnik koji dolazi na kraju nekih riječi, a može biti neobavezan ili obavezan. Neobavezni je navezak samoglasnik koji dolazi na kraju nekih oblika pridjeva, zamjenica, priloga i prijedloga što završavaju suglasnikom (*velik – velikog(a)*, *njim – njim€*, *nikad – nikad(a)*). Obavezni navezak potrebno je pisati u prijedlogu *k* ispred *k* i *g* – *ka klupi*, *ka gradu*; u prijedlogu *s* ispred *s*, *š*, *z*, *ž* (*sa sestrom*, *sa šumarom*, *sa zubarom*, *sa ženom*); ispred određenih suglasničkih skupova (*sa psom*, *sa pšenicom*); kod zamjenica ispred instrumentalnoga *mnom* (*sa mnom*, *nada mnom*, *poda mnom*, *preda mnom*).

3.2.4. Vokalizacija

Glasovna promjena pri kojoj se zamjenjuje suglasnik *l* sa samoglasnikom *o* na kraju riječi ili sloga jest vokalizacija.⁴⁷ Do promjene dolazi u nominativu jednine imenica muškog roda (*kotao – kotla*), u oblicima imenica s nastavkom *-lac* (N jd. *prevodilac* – G jd. *prevodioca* – N mn. *prevodioci* – G mn. *prevodilaca*) i ispred sufiksa *-ba* (*seliti – seoba*).⁴⁸

Odstupanje u vokalizaciji vidljivo je na primjerima umanjena sa sufiksom *-ce* (*djelce* od *djelo*), te u imenica i pridjeva sa *l* na kraju dugog i ponegdje kratkog sloga (*bijel*, *bolnica*, *molba*, *žalba*). Dvostrukosti se javljaju i u imenicama sa sufiksom *-ce* (*čelo – čelce – čeoce*). Imenice na *-lac* (*ronilac*) nemaju vokalizaciju u nominativu jednine i u genitivu množine (*ronilac*, *ronilaca*). Kod takvih se imenica preporučuje uporaba sa sufiksom *-telj* jer se od njih može izvesti imenica ženskog roda, što se od

⁴⁷ E. Barić i dr., o.c., str. 83.

⁴⁸ *ibid.*

imenica *na -lac* ne može uvijek. Međutim, treba biti oprezan s imenicama *spasitelj* i *spasilac*. *Spasitelj* je sinonim za Isusa Krista, tu imenicu možemo eventualno primijeniti na neku osobu koja nam je u nekom smislu donijela spas i tada, u prenesenom smislu, tu osobu možemo nazvati *spasiteljem* ili *spasiteljicom*. Profesionalne djelatnike čiji je posao spašavati unesrećene nazivamo *spasiocima*, N jd. *spasilac*. Neke pak imenice u NA jednine zbog alternacije *l > o* imaju alternaciju *ije/i*, npr. *dijela – dio*, i alternaciju *je/i*, npr. *udjela – udio*. Te se imenice mogu upotrijebiti bez glasovne promjene vokalizacije, npr. *dijel* te se tada ne provodi ni alternacija *ije/i*.

3.2.5. Palatalizacija

Glasovna promjena u kojoj na mjesto nepalatala dolaze palatali naziva se palatalizacija. Suglasnici *k, g, h* te *c, z* ispred *e* ili *i* u vokativu jednine, u 2. i 3. licu jednine aorista i ispred pojedinih sufikasa mijenjaju se sa *č, ž, š*.⁴⁹ Palatalizacija se najčešće provodi: u vokativu jednine imenica muškoga roda: *vojnĳk – vojniĳe, plug – pluĳe, duh – duĳe, zec – zeĳe, knez – kneĳe* i ispred pojedinih sufikasa: *-iĳ – rak – raĳiĳ; krug – kruĳiĳ; trbuh – trbuĳiĳ; -etina – ruka – ruĳetina; knjĳga – knjĳĳetina; trbuh – trbuĳetina; -ina – vojnĳk – vojnĳĳina; kovĳeg – kovĳeĳina; trbuh – trbuĳina; -ica – ruka – ruĳica; draga – draĳica; juha – juĳica; -je – otok – otoĳe; ųiprag – ųipraĳe; orah – oraĳe; ak – dah – daĳak*.

Glasovna promjena ne provodi se ispred sufiksa *-ica* (*kolega – kolegica*) te ispred sufiksa *-in* u pridjeva hipokoristika (*baka – bakin*). Dvostrukosti u palatalizaciji javljaju se samo kod pridjeva sa sufiksom na *-in* od trosloĳnih vlastiti imena, koja se mogu ostvari i s glasovnom promjenom i bez nje (*Danica – Daniĳin – Danicin*). Glasovna promjena palatalizacija ne provodi se ni u akuzativu mnoĳine, npr. *momke, đake*.

Zanimljivost palatalizacije jest u imenicama koje zavrĳavaju na *k, g, h*. Naime, te imenice u vokativu jednine imaju palataliziranu osnovu, a u mnoĳini pred nastavcima koji poĳinju sa *-i* sibilariziranu osnovu. Primjer je imenica *jastuk* - N jd.

⁴⁹ o.c., str. 73.

jastuk - V *jd. jastuče* - N *mn. jastuci* - DLI *mn - jastucima*. Također, palatalizirana se osnova u nekih imenica izbjegava kada bi se previše udaljila od temeljne osnove: u vokativu jednine imenica kao *konjic*, nastavak je *-u* umjesto *-e (konjicu)*; u dugoj množini imenica tako da se ispred umetka *-ev* osnova ne mijenja, npr. *vicevi*.⁵⁰ U vokativu jednine u palatalizaciji ima dvostrukosti u imenicama *grijev - griješe i grijehu*; *smijeh - smiješe i smijehu*.⁵¹

3.2.6. Sibilizacija

Sibilizacija je promjena velara *k, g, h* ispred vokala *i* u sibilante *c, z, s* u nekim oblicima riječi. Sibilizacija se provodi: u dativu i lokativu jednine imenica ženskoga roda: *ruka – ruci, knjiga – knjizi, snaha – snasi*; nominativu i vokativu množine imenica muškoga roda: *vojnici – vojnik, biljeg – biljezi, grijeh – grijesi*; u dativu, lokativu i instrumentalu množine imenica muškoga roda: *vojnici – vojnicima, biljeg – biljezima, grijeh – grijesima*. Izmijenjena osnova, npr. *majc-* u *majci*, zove se sibilizirana osnova.

Spomenuta glasovna promjena ima najviše odstupanja od svih glasovnih promjena. Odstupanja se javljaju u nominativu množine muškog roda, kada imenice imaju nepostojano *a* na završetku (*natucak – natucki*), imenice kao *dečko - dečki*, jednosložne posuđenice (*bronh – bronhi*), množinski toponimi (*Čehi*). Odstupanja se javljaju i u imenicama ženskoga roda (dativ i lokativ jednine) i imenicama muškoga roda e-sklonidbe, primjerice domaće riječi i posuđenice s jednosuglasničkim završetkom osnove (*kolega – kolegi*), imenice odmila (*baka – baki*), imena i prezimena (*Branka – Branki, Luka – Lukī*), neka zemljopisna imena (*Aljaska – Aljaski*), imenice sa završecima *-cka, -čka, -ćka, -ska, -tka, -zga (kocka – kocki, mačka – mački, vočka – vočki, pljuska – pljuski, lutka – lutki, mazga – mazgi)* te tvorenice sa sufiksom *-ka* kojima osnova završava sonantom (*čakavka – čakavki*).

Javljaju se dvostrukosti u nominativu jednine imenica muškoga roda, kod tuđica (*flamingo – flaminzi – flamingi*), u prezimenima čiji je lik istovjetan s općim imenicama

⁵⁰ E. Barić i dr., o.c., str. 109.

⁵¹ E. Barić i dr., *Hrvatski jezični savjetnik*, 1999., Zagreb, str. 138.

(*Duh – Dusi – Duhi*) te u imenicama s nepostojanim *a* u završetku *čak, ćak, đak* (*mačak – mački – maćci*).

Najčešći primjer oko kojeg se vode polemike jest imenica *bitka*, to je imenica u kojoj su pravilna tri oblika u dativu i lokativu jednine: *bitki, bitci i bici*.⁵²

3.2.7. Jotacija

Jotacija je glasovna promjena u kojoj stapanjem (nepalatalnoga) suglasnika s glasom *j* nastaje novi (palatalni) suglasnik. Jotacija je i glasovna promjena u kojoj se između usnenih glasova *p, b, m, v* i glasa *j* umeće *l* pa nastaju suglasnički skupovi *plj, blj, mlj, vlj*. To se umetnuto *l* naziva i epentetsko *l*. Jotacija se provodi stapanjem ovih glasova: *t+j → ć cvijet – cvijeće; n+j → nj kamen – kamenje; p+j → plj snop – snoplje; b+j → blj rob – roblje; m+j → mlj grm – grmlje*. Jotacija se u većoj mjeri javlja u glagola i pridjeva (*plakati – plačem, gluh – gluši*).

3.2.8. Alternacije suglasničkih skupina

Suglasnički se skupovi zamjenjuju na granici osnove i nastavka i na granici osnove i sufiksa⁵³ Primjere alternacija ima nekoliko, a u imenicama možemo pronaći ove: *sk → šč*: ispred sufikasa *-an* (*daska – daščan*) i *-etina* (*guska – guščetina*); *sk → šć*: ispred sufiksa *-e* (*lijeska – liješće*). Suglasnički skup *sl* zamjenjuje se sa *šlj* u instrumentalu jednine (*N jd. misao, G jd. misli, I jd. mišlju*). Alternacija suglasničkih skupova najčešće je plod već znanih dviju ili više glasovnih promjena, predvidljivih i na sinkronijskoj razini.

3.2.9. Alternacije ije, je, e, i

Do alternacije fonema i fonemskih sljedova koji su odraz *jata* dolazi zbog promjene kvantitete sloga u kojem se nalaze.⁵⁴ Ta se promjena naziva duljenje ili kraćenje jata. Za govornike hrvatskog jezika te alternacije potpuno su prirodne te se riječi razlikuju s obzirom na to govorimo li ikavski, ekavski ili jekavskim izgovorom

⁵² N. Opačić. *Reci mi to kratko i jasno II.*, Zagreb, 2015.

⁵³ E. Barić, *Hrvatska gramatika*, Zagreb, 1995., str. 87.

⁵⁴ o.c., str. 88.

(*did, ded, djed*). Međutim, ako želimo biti precizni u govoru i pisanju, treba slijediti pravila o duljenju i kraćenju.

Da bismo utvrdili smjenjivanje *ije, je, e, i*, poslužit će nam primjeri *Hrvatske gramatike* E. Barić i ostalih autora koja iznosi opširan prikaz primjera te promjene. Pojedine alternacije *ije, je, e, i* ne provode se u imenicama, provode se katkad samo u glagola: *e > ije* u nesvršenih glagola prema svršenima (*letjeti - lijetati*); *i > ije* u nesvršenih glagola prema svršenima (*izliti - izlijevati*); *je > ije* u oblicima glagola *sjeći* i njegovim tvorenicama (*siječem*), u nesvršenih parnjaka glagola s korijenom *-vjed-* (*ispovjediti - ispovjedati*), u prezentu nekih prefikslnih glagola od *djeti* (*nadijem*), od *htjeti* (*ushtijem*); *ije > Ø* u prezentu, imperativu, pridjevu radnom i trpnom (*prodrijeti - prodrem – prodri – prodro – prodrt*).

Alternacije pronađene u imenicama:

- *ije → je*

a) u imenicama srednjeg roda (*dijete – djeteta*)

b) ispred sufikasa: *-a* (*ozlijediti – ozljeda*), *-ač* (*pripovijedati – pripovjedač*), *-ara* (*pijesak – pješčara*), *-ence* (*dijete – djetence*), *-ica* (*rijeka – rječica*), *-urina* (*zvijezda – zvjezdurina*)

c) u prvome složeničkom dijelu (*cijev – cjevovod*)

- *ije → je* (*iza l/lj, n/nj*)

a) u dugoj množini imenica (*snijeg – snjegovi*)

Imenice muškoga roda u množini i krata i ne krata slog, pa se stoga pišu na dva načina. U nekim imenicama *ije* se smjenjuje sa *je* kada u jednini imaju postojan naglasak, a ako je naglasak u jednini nepostojan, u dugoj množini dvoglasnik ostaje (*lijek – lijekovi*).

b) ispred sufikasa: *-ač* (*lijevati – ljevač*), *-ani* (*žlijezda – žljezdani*), *-ašce* (*gnijezdo – gnjezdašce*), *-onica* (*lijevati – ljevaonica*)

- *ije → je i e*

U pravopisnim se priručnicima različito pristupa pisanju dvoglasnika iza tzv. pokrivenoga *r*. Kada se dugi slog s refleksom jata krati, dolazi do odgovarajuće smjene *ije* s *je*. Kad se *je* nastalo kraćenjem *ije* nađe u skupini *suglasnik + r + je* koja pripada istomu morfemu, smjenjuje se i sa *e*. U Anić-Silićevu pravopisu i Badurina-Marković-Mićanovićevu pravopisu navode se primjeri sa smjenom *ije → e*, npr. *brijeg*

> *bregovi*, *spriječiti* > *sprečavati*, *vrijedan* > *vredniji*, *crijep* > *crepić*. U Babić-Finka-Moguševu pravopisu i u institutskome se pravopisu navodi da u oblicima i tvorenicama u kojima je *dvoglasnik* iza pokrivenoga *r* dolazi *je*: *brijeg* > *brježuljak*, *brijest* > *brjestić*, *crijep* > *crjepić*, *drijen* > *drjenčić*, *grijeh* > *grješnik*, *prijek* > *oprječan*, *strijela* > *strjelica*. Pravopisi još uvijek dopuštaju i dvostrukosti. Alternanta *e* dolazi uvijek u oblicima i tvorenicama ovih riječi: *vrijeme* > *vremena*, *privrijediti* > *privreda*, *upotrijebiti* > *upotreba*, *naprijed* > *napredak*. Pisanje *je* ili *e* iza pokrivenoga *r* nije u pravome smislu pravopisno pitanje jer dvostrukosti postoje u izgovoru. Onaj tko izgovara *crjepić*, tako treba pisati, a onaj tko govori *crepić*, tako bi trebao i zapisati.

- *ije* → *i*

Ispred nastavaka koji počinju s *o*, a nastao je zamjenjivanjem *l* (*dijela* – *dio*).

- *je* → *ije*

Do alternacije *je* u *ije* u imenica dolazi samo ispred sufikasa: *-će* (*dospjeti* - *dospijeće*), *-lo* (*odijelo*).

- *je* → *i*

a) ispred nastavka *-o* (*razdjela* – *razdio*)

b) ispred sufiksa koji počinje s *o*: *-onica* (*štedjeti* – *štedionica*)

- *e* → *ije*

Alternacija *e* u *ije* provodi se u imenica s nulnim sufiksom od glagola s prefiksom *pre-* (*prekoriti* – *prijekor*).

Nema glasovne promjene u imenicama *odmila* (*djevojka* – *djeva*) te u složenicama s osnovom glagola *mjeriti* (*kutomjer*, *plinomjer*). Više je odstupanja kod drugih vrsta riječi, pr. nema promjene u nesvršenim glagolima prema svršenima koji u korijenu imaju *mjera*, *mjesto*, *sjesti* (*zamjeriti* – *zamjerati*, *premjestiti* – *premještati*), u oblicima istoga glagola, pr. prilogu prošlom (*izgorjeti* – *izgorjevši*) i sl.

Najviše je u uporabi dvojbi kod onih riječi u kojima je izgovor dug, a alternanta je *je*, a ne *ije* (*vještac*, *kutomjer*, *djeva*, *zasjedati* i sl.).

4. ANALIZA GLASOVNIH PROMJENA U PUBLICISTIČKOME STILU

U ovom ćemo se poglavlju baviti glasovnim promjenama u trima dnevnim novinama. Cilj nam je pronaći glasovne promjene te vidjeti u kojim se glasovnim promjenama najviše griješi, a metode kojima ćemo se služiti bit će komparativna analiza i sinteza.

Proučavali smo dnevne novine od 1. siječnja do 25. rujna 2017. godine, i to e-izdanje *Jutarnjeg lista* (<http://www.jutarnji.hr/>), *Večernjeg lista* (<https://www.vecernji.hr/>) i *24 sata* (<https://www.24sata.hr/>). Sva tri dnevna lista donose pregled vijesti iz svijeta i Hrvatske te zanimljivosti u više segmenata ljudskoga života (zdravlje, školstvo, sport...) te sadrže zabavne sadržaje. U ta se tri lista proučavala ista rubrika, a to su vijesti. Donosimo korpus onih imenica u kojima je zabilježeno najviše odstupanja ili gdje se javlja dopuštena dvostrukost, s ciljem da se odgonetne u čemu se griješi te koja je inačica u dvostrukosti prevagnula. Primjere ćemo grupirati prema glasovnim promjenama na temelju učestalosti pogrešaka i dvostrukih rješenja.

1. ALTERNACIJE IJE, JE, E, I

Pogreške u alternacijama *ije, je, e, i*:

24 sata:

„...apokalipsu najavila uz **smješak**...“ (24 sata, 7. rujna 2017.)

„**Osmjeh** na njezinom licu i sjaj u očima pokazuju koliko je hrabra...“ (24 sata, 20. rujna 2017.)

„...roditelj neće dići ruke od svog **dijeteta**...“ (24 sata, 30. travnja 2017.)

Jutarnji list:

„...nastao prema zbirci **pripovijedaka**“ (Jutarnji list, 21. srpnja 2017.)

Dvostrukosti u alternacijama *ije, je, e, i*:

24 sata:

„U trenutku dok su spuštani **lijesovi**...“ (24 sata, 23. rujna 2017.)

„...zime zaklali četiri **ždrebeta**.“ (24 sata, 9. veljače 2017.)

Jutarnji list:

„...pronađeni su raspadnuti **lijesovi** s posmrtnim ostacima...“ (Jutarnji list, 4. ožujka 2017.)

Večernji list:

„Neslužbeno doznajemo kako su i **lijesovi** bili potpuno raspadnuti...“ (Večernji list, 4. ožujka 2017.)

„Ivanjski **kresovi** su zajednički svim Hrvatima...“ (Večernji list, 24. kolovoza 2017.)

Za prve je pogreške pravilo jasno: „Ako imenice muškoga roda tvore umanjenice nastavkom *-ak*, ne skraćuju korijenski dugi slog s jatom iz osnovne riječi.“⁵⁵ U primjeru imenice *pripovijetka* pravilan oblik genitiva množine s proširenom osnovom jest *pripovjedaka* jer dolazi do alternacije *ije* u *je*. U imenici *osmijeh* naglasak je na prvom slogu, a slog s jatom nalazi se iza njega pa nema uvjeta za skraćivanje. U imenicama srednjeg roda potrebno je skraćivanje *ije* u *je*, *dijete* > *djeteta*.

Duga množina imenica muškog roda može, a i ne mora kratiti slog pa se piše na dva načina. Novine u slučaju *lijes* pišu *lijesovi*. Imenica *ždrijebe* također čini dvostrukost i dopuštena su dva oblika. U 24 sata ta se imenica pojavljuje u više članaka i uvijek u inačici *ždrebeta*. U ostala dva lista taj se primjer ne pojavljuje. Međutim, sličan je primjer *krijes* > *krijesovi*, *kresovi* kod kojeg je uočen isti rezultat skraćivanja *ije* u *e*. Iščitavajući novine zaključili smo da je 24 najskloniji pisanju *e* iza pokrivenog *r*.

2. SIBILARIZACIJA

Pogreške u sibilizaciji:

24 sata:

„Zaposlena sam u jednoj **tvrtci**...“ (24 sata, 5. lipnja 2017.)

„...na mrtvoj **točci** već nekoliko godina.“ (24 sata, 17. travnja 2017.)

Večernji list:

„Kroz rad u globalnoj **tvrtci**, na teritoriju istočne Europe...“ (Večernji list, 5. rujna 2017.)

„...uskoro dobio sina i doselio k **suprugi**...“ (Večernji list, 22. travnja 2017.)

Dvostrukosti u sibilizaciji:

24 sata:

⁵⁵ N. Opačić, *Reci mi to kratko i jasno II.*, Zagreb, 2015.

„Prema prognozama koje sam vidio, u ovakvoj **bitci** poginulo bi...“ (24 sata, 15. rujna 2017.)

„A na drugom kraju planeta, točnije na **Aljasci**...“ (24 sata, 26. kolovoza 2017.)

Jutarnji list:

„...služe kao ljudski štitovi u finalnoj **bitci**...“ (Jutarnji list, 30. ožujka 2017.)

„...**Aljaski** i nekim dijelovima Kanade.“ (Jutarnji list, 18. travnja 2017.)

Večernji list:

„...a u **bitki** za drugo mjesto...“ (Večernji list, 7. rujna 2017.)

„...ceste Dalton na **Aljasci**, jednostručne planinske ceste...“ (Večernji list, 8. rujna 2017.)

Imenice sa završecima *-cka, -čka, -ćka, -ska, -tka, -zga* pripadaju odstupanjima glasovne promjene sibilizacija te se u takvim primjerima ne provodi. Dakle, pravilno bi bilo *tvrcki*. Jednako je s primjerom *točci > točki*.

U imenima mjesta ne provodi se uvijek sibilizacija, može i *Aljaski* i *Aljasci*. U novinama je prevladao oblik *Aljasci*. Imenica *bitka* u paradigmi nudi višestrukost pa smo istražili za koju se inačicu odlučuju novine. Imenica *bitka* u DL jednine može glasiti *bici*, ili *bitki*, ili *bitci*. U e-izdanju *Večernjeg lista* prevladava oblik *bitki*, dok u e-izdanju *Jutarnjeg lista* i *24 sata* prevladava primjer *bitci*. Ta su dva primjera znatno češća od primjera *bici*.

3. PRIJEGLAS

Pogreške u prijeglasu:

24 sata:

„...revitalizacija pivskih stilova, nove sorte **hmeljeva**...“ (24 sata, 24. travnja 2017.)

„...kušao je šest **sireva**.“ (24 sata, 9. rujna 2017.)

Večernji list:

„...koji je sa **stricom** Ivanom otvorio urarski obrt...“ (Večernji list, 26. srpnja 2017.)

Dvostrukosti u prijeglasu:

24 sata:

„...prije nego što se Nikolaj oženio i postao **carem**.“ (24 sata, 12. rujna 2017.)

„...trajala je intenzivna potraga za nestalim **ribarom**...“ (24 sata, 9. srpnja 2017.)

„Nazvali su ga **gospodarom** plesa...“ (24 sata, 22. srpnja 2017.)

Jutarnji list:

„...u nekoj opet sasvim neizvjesnoj budućnosti trebao biti **carem**...“ (Jutarnji list, 3. rujna 2017.)

„...za nestalim **ribarom** u lošinjskom akvatoriju...“ (Jutarnji list, 9. srpnja 2017.)

„Bivanje nečijim **gospodarom** ili gospodaricom, odnosno podčinjavanje tuđoj volji...“ (Jutarnji list, 5. travnja 2017.)

Večernji list:

„...zajedno s **carem** Rudolfom II...“ (Večernji list, 11. kolovoza 2017.)

„...u lošinjskom akvatoriju za nestalim **ribarom**...“ (Večernji list, 9. srpnja 2017.)

„...donedavnim kolonijalnim **gospodarom**...“ (Večernji list, 19. kolovoza 2017.)

Prijeglas ima nekoliko iznimaka i jedna od njih je imenica *hmelj*. Naime, u instrumentalu imenica muškog roda koje ispred nastavka imaju *e* nije potrebno provoditi prijeglas. Pravilan oblik imenice *hmelj* jest *hmeljom*. U primjeru imenice *sir* upotrijebljena je pogrešan oblik množine, pravilno bi bilo: *sirovi* jer se ne preporučuju oblici sa *e* u imenica u kojih nije na početku palatal ili nastavak *-ar*. U imenicama *car* i *ribar* javljaju se dvostrukosti. Sva se tri lista za instrumental imenice *car*, odlučuju za inačicu *carem*, što je i normativno preporučljiviji oblik, a za imenicu *ribar* prevladavaju primjeri *ribarom*. Inačice *ribarem* i *carom* nisu pronađene ni u jednom listu, dakle može se zaključiti da su novine usuglašene u tim imenicama. Isto je s imenicom *gospodar*. U sva tri lista češći je oblik u instrumentalu s nastavkom *-om*.

4. JEDNAČENJE PO ZVUČNOSTI

Pogreške u jednačenju suglasnika po zvučnosti:

24 sata:

„...neće biti ni scene lezbijskog **poljubca**...“ (24 sata, 17. svibnja 2017.)

„Bandić je najavio da će se izgraditi pješački **podhodnik**...“ (24 sata, 27. ožujka 2017.)

„...koji su neškodljivi i ne uzrokuju **nuzpojave**...“ (24 sata, 2. kolovoza 2017.)

Jutarnji list:

„...njegovanih **nepaca**, užitelja u finoj kapljici...“ (Jutarnji list, 16. travnja 2017.)

Primjer *nepaca* pogrešan je jer ispred dugoga oblika genitiva množine dočetni korijenski zvučni suglasnik ostaje zvučni, a bezvučni postaje zvučni (ako je bio i u korijenu riječi, pr. *neb-o*). Točno bi bilo: *nepce - nebaca*.

S obzirom na to da se u genitivu jednine imenice *poljubac* gubi nepostojano *a*, potrebno je provesti jednačenje po zvučnosti: *poljubac* > *poljupca*. Promjena se trebala provesti i u primjeru *nuspojava* < *nuz + pojava*.

5. VOKALIZACIJA

Pogreške u vokalizaciji:

24 sata:

„Nije me bilo strah jer je bio jedan **ronioc**...” (24 sata, 13. rujna 2017.)

„...ponosni i zaprljani **spasioc** pozira s mačkom...” (24 sata, 21. lipnja 2017.)

Večernji list:

„Pomoć je stigla brzo, a **spasitelji** su preživjele izvlačili iz mora.” (Večernji list, 26. lipnja 2017.)

U primjeru *spasitelji* mislilo se na profesionalne djelatnike pa valja upotrijebiti imenicu *spasioci* umjesto *spasitelji*. U primjerima *spasioc* i *ronioc* nominativ jednine pravilno glasi: *spasilac* i *ronilac*.

6. NEPOSTOJANO SAMOGLASNICI

Pogreške u nepostojanim samoglasnicima:

Jutarnji list:

„...ne samo zbog **Juraja**, koji ima kulturni status...” (Jutarnji list, 3. lipnja 2017.)

„...no što je posebno bitno osim snage je i presjek električnog **kabla**...” (Jutarnji list, 5. ožujka 2017.)

Riječi s nepostojanim *a*, kao što je u primjeru imenica *Juraj*, gube *a* u svim padežima osim u genitivu množine (ako imaju množinu). Dakle, genitiv jednine glasi *Jurja*. Imenica *kabel* u genitivu jednine treba glasiti *kabela*, umjesto *kabla* jer nepostojano *se e* ne javlja u apelativa.

7. PROŠIRIVANJE

Pogreške u proširivanju:

24 sata:

„...koji je zajedno s **psom** u vlasništvu 50-godišnjaka...“ (24 sata, 21. rujna 2017.)

Dvostrukosti u proširivanju:

24 sata:

„...masu 17 milijardi naših **Sunaca**...“ (24 sata, 7. travnja 2017.)

Jutarnji list:

„...blijesćao snagom sto milijuna **Sunaca**.“ (Jutarnji list, 5. rujna 2017.)

Večernji list:

„...signal stigao morala biti jednaka 500 milijuna **Sunaca**.“ (Večernji list, 15. rujna 2017.)

„...šanse ni za kilu **naranača** od vas.“ (Večernji list, 4. srpnja 2017.)

Ispred suglasničkih skupova kojima je drugi s, š, z dodaje se obvezni navezak, prvi primjer stoga treba glasiti sa *psom*.

U imenici *sunaca* provedena je alternacija proširivanja (*sunce – sunca – sunaca*). Taj se oblik koristi u sva tri lista. Genitiv množine imenice *naranča* zastupljen je u obliku *naranača*.

8. ISPADANJE SUGLASNIKA

Dvostrukosti u ispadanju suglasnika:

24 sata:

„...zaradio drugi žuti karton od **suca** Giacomellija.“ (24 sata, 23. rujna 2017.)

„Dok je tijelo **sveca** bilo u Splitu...“ (24 sata, 19. rujna 2017.)

„Zabrinjavaju **podaci** o porastu broja...“ (24 sata, 22. rujna 2017.)

„...izvlače da su **zadaci** namjerno bili preteški...“ (24 sata, 20. rujna 2017.)

Jutarnji list:

„...u državi Washingtonu nazvao "nazovi **sudcem**" pošto...“ (Jutarnji list, 9. veljače 2017.)

„...rekao je u utorak pred **sucem** u Madridu...“ (Jutarnji list, 22. kolovoza 2017.)

„Zato s ponosom u srcu dočekujemo ovog **sveca**...“ (Jutarnji list, 14. rujna 2017.)

„Svi **podaci** o obavljanju službenih dužnosti...“ (Jutarnji list, 13. travnja 2017.)

„Čeka vas izazovan selekcijski proces, zahtjevan program i odgovorni **zadaci**.“

(Jutarnji list, 17. kolovoza 2017.)

Večernji list:

„...dok je Driss uhićen te u utorak izašao pred **sudca**.“ (Večernji list, 22. kolovoza 2017.)

„...izjavio je da bi strijeljao jednog **suca**...“ (Večernji list, 24. rujna 2017.)

„Mi već imamo **sveca**!“ (Večernji list, 3. rujna 2017.)

„...dobit od 29 milijuna kuna, **podatci** su iz izvješća.“ (Večernji list, 12. srpnja 2017.)

„...tek kad se riješe prethodno odabrani **zadaci**.“ (Večernji list, 21. rujna 2017.)

Oko imenica *svetac* i *sudac* postoje dvojbe i u teoriji i u praksi. U sva se tri lista oblik *suca* pojavljuje češće, međutim ne izostaje ni oblik *sudca*. Primjeri poput *podaci* i *podatci* prisutni su u svim novinama, ali prevladava oblik s gubljenjem suglasnika (*podaci*). U svemu se zaključuje da novine nisu dosljedne u provođenju (ne)ispadanja *t* ili *d* ispred afrikata.

Na početku se rada postavila hipoteza da se najviše pogrešaka očekuje u alternacijama jata, sibilizaciji i prijeglasu te da su nesustavna rješenja očekivana ondje gdje i pravopisi nude dvostrukosti, ponajviše kod (ne)ispadanja suglasnika. Istraživanjem je potvrđen najveći broj pogrešaka upravo u alternacijama jata, zatim u sibilizaciji i prijeglasu. U jednačenjima se javljaju one pogreške koje su očekivane s obzirom na raskorak izgovora i pisma, naime zamijećeno je da se u pismu teži očuvati osnova riječi, iako se u izgovoru ne realiziraju svi ili oni glasovi koji su zapisani. Na temelju proučenih dnevnih novina ipak nije pronađen velik broj pogrešaka u upotrebi glasovnih promjena. Najčešće pogreške pronađene su u primjerima gdje se radi o odstupanju od glasovne promjene.

Šaroliki podatci iz novina rezultat su i mnogih dvostrukosti koje nude suvremene gramatike i (neki) pravopisi. Novine ne upotrebljavaju sustavno jedan lik unutar dvostrukosti. Dnevne se novine ne razlikuju u velikoj mjeri po pogreškama u glasovnim promjenama.

5. ZAKLJUČAK

Da bismo mogli govoriti o glasovnim promjenama u sklonidbi imenica, najprije smo se posvetili fonemima i glasovima te podjeli imenica. Proučavajući glasove i foneme istaknuli smo da se glasovi dijele s obzirom na njihova artikulacijska i akustična svojstva. Stoga je glas skup akustičkih svojstava koja se percipiraju istodobno, a zovu se razlikovna obilježja. Naime, važna je i razlika između fonema i glasa da bi glasovne promjene bile jasnije. Razlika je u njihovoj funkciji koju imaju u sporazumijevanju: svaka dva glasa predstavnici su dvaju različitih fonema ako su upotrijebljena za oblikovanje različitih riječi. Glasovi se različito ostvaruju u govoru ovisno o susjednim glasovima u nizu. S obzirom na to neke se glasovne promjene događaju samo u govoru, a neke i u govoru i u pismu.

Postoji nekoliko razloga za upotrebu glasovnih promjena, međutim, kao glavni razlog možemo navesti potrebu za lakšim izgovorom. Uočili smo da postoje i različite podjele glasovnih promjena, s obzirom na njihov nastanak, a koje se svrstavaju u dvije grupe, fonološki, morfološki i tvorbeno uvjetovane. Usto, u glasovnim se promjenama javljaju odstupanja i dvostrukosti. O dvostrukim oblicima glasovnih promjena vode se mnoge polemike, a najviše se njih javlja u glasovnoj promjeni prijeglas, ispadanje suglasnika te u alternacijama jata. Prikazali smo probleme vezane uz duljenje i kraćenje jata prema diskusijama raznih jezikoslovaca.

Na kraju se rada istraživanjem htjelo pokazati koji su dvostruki oblici zastupljeniji te u kojim se glasovnim promjenama najviše griješi. Tražili smo glasovne promjene u trima dnevnim novinama. Očekivalo se najviše pogrešaka u alternacijama jata, sibilizaciji, prijeglasu te dvostrukosti u ispadanju suglasnika – što se na koncu i potvrdilo. Kada se radi o dvostrukostima, uglavnom su prisutna oba oblika neke imenice, ali u novinama najčešće prevladava ista inačica. Na koncu se ipak zaključuje da u novinama nije pronađen širok opus imenica u kojima se javljaju pogreške. Najveći problem ostaju dvostrukosti kojima se u uporabi ne pristupa sustavno i dosljedno.

LITERATURA

- Anić, Vladimir; Silić, Josip. *Pravopis hrvatskoga jezika*. 2001. Novi Liber. Zagreb.
- Babić, Stjepan; Moguš, Milan. *Hrvatski pravopis*. 2011. Školska knjiga. Zagreb.
- Babić, Stjepan; Finka, Božidar; Moguš, Milan. *Hrvatski pravopis*. 2002. Školska knjiga. Zagreb.
- Badurina, Lada; Marković, Ivan; Mićanović, Krešimir. *Hrvatski pravopis*. 2008. Matica hrvatska. Zagreb.
- Barić, Eugenija i dr. *Hrvatska gramatika*. 1995. Školska knjiga. Zagreb.
- Barić, Eugenija; Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica; Vukojević, Luka. *Hrvatski jezični savjetnik*. 1999. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.
- Bičanić, Ante; Frančić, Anđela; Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. *Pregled povijesti, gramatike i pravopisa hrvatskoga jezika*. 2013. Društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti CROATICA. Zagreb.
- Brozović, Dalibor; „Fonologija hrvatskoga književnog jezika“, u: S. Babić i dr., *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*. 1991. Globus – HAZU. Zagreb, str. 379–452.
- Brozović, Dalibor. Dentali ispred afrikata: gube se ili se izgovaraju?, u: *Neka bitna pitanja hrvatskoga jezičnog standarda*. 2008. Školska knjiga. Zagreb.
- Brozović, Dalibor: Refleks starohrvatskoga dugog jata u hrvatskome slovopisu. *Jezik*, 1998. Zagreb, str. 1–40.
- Frančić, Anđela; Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku*. 2005. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb.
- Ham, Sanda; Mlikota, Jadranka; Baraban, Borko; Orlić, Alen. *Hrvatski jezični savjeti*. 2004. Školska knjiga. Zagreb.
- Jelaska, Zrinka. *Fonološki opisi hrvatskoga jezika*. 2004. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb.
- Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica; Vukojević, Luka. *Jezični savjeti*. 2011. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

- Marković, Ivan. *Hrvatska morfonologija*. 2013. Disput. Zagreb.
- Matešić, Mihaela: Jat – prilog za leksikografsku natuknicu. *Riječki filološki dani*. 2008. *Zbornik radova 7*. Filozofski fakultet. Rijeka., str. 491 – 515.
- Matković, Maja. *Jezični savjetnik – iz prakse za praksu*. 2006. Škorpion. Zagreb.
- Opačić, Nives. *Reci mi to kratko i jasno II.*, 2015. Znanje. Zagreb.
- Pavešić, Slavko. *Jezični savjetnik s gramatikom*. 1971. Matica hrvatska. Zagreb.
- Pranjković, Ivo: Je li dugi refleks jata fonem ili morfonem, *Jezik*, 45, 1998., str. 192 – 195.
- Silić, Josip; Pranjković, Ivo. *Gramatika hrvatskoga jezika*. 2006. Ljevak. Zagreb.
- Škarić, Ivo. „Fonetika hrvatskoga književnog jezika“, u: S. Babić i dr., *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*. 1991. Globus – HAZU. Zagreb, str. 61–377.
- Škarić, Ivo. „Kakav pravopis (između fonetike i fonologije*)“, u: *Govor XVIII*, 1. 2001. Zagreb, str. 1–32.
- Težak, Stjepko. *Hrvatski naš svagda(š)nji*. 1991. Školske novine. Zagreb.
- Težak, Stjepko; Babić, Stjepan. *Gramatika hrvatskoga jezika*. 1992. Školska knjiga. Zagreb.
- Turk, Marija: „Inherentna distinktivna obilježja i distribucija fonema u hrvatskome jeziku“, u: *Govor XIII*, 1–2., 1996., str. 41–55.
- Zoričić, Ivan. *Tragom jezičnih nedoumica*. 2004. ZN „Žakan Juri“. Pula.

INTERNETSKI IZVORI

- Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Hrvatski pravopis. (<http://pravopis.hr/>)
- *Hrvatski jezični portal*. (<http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>)
- *Hrvatski leksikon*. (<https://www.hrleksikon.info/>)
- Hrčak - Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske (http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=257030)

SAŽETAK

Za prikaz glasovnih promjena, njihovo opisivanje i samo njihovo istraživanje potrebno je znanje o glasovima i fonemima. Iz toga se razloga u prvim poglavljima rada naglasak stavlja na foneme i glasove. Istraživanje glasova daje jasniju predodžbu o potrebama za glasovnim promjenama. Glasovne promjene dijele se na fonološki, morfološki i tvorbeno uvjetovane, ovisno o tome što potiče njihovu uporabu. U radu smo objasnili svaku glasovnu promjenu. Prikazali smo njihove definicije, naveli primjere, istražili dvostrukosti i isto tako njihova odstupanja. Proučavanje svake glasovne promjene zasebno, dovelo je do istraživanja na kraju rada. Naime, na kraju smo utvrđene dvostrukosti i odstupanja u glasovnim promjenama pokušali pronaći i u publicističkome stilu. Za istraživanje poslužila su e-izdanja triju dnevnih novina. Pronađeni su češći uporabni oblici koji se pojavljuju u novinama kada govorimo o dvostrukostima. Osim toga, pronađene su i pogreške u uporabi glasovnih promjena. U istraživačkom djelu grupirali smo glasovne promjene po pogreškama i dvostrukostima. Na kraju smo zaključili da novine griješe u sličnim ili gotovo istim pojavama, dok su u dvostrukostima slično opredijeljeni. Oblik koji je pronađen kao češći u takvom je obliku prisutan u sva tri lista, dok se druga inačica uopće ne pojavljuje ili se pojavljuje, ali rijetko.

Ključne riječi: fonem, glasovne promjene, alternacije, fonološki uvjetovane alternacije, morfološki uvjetovane alternacije, odstupanja, dvostrukosti u alternacijama, publicistički stil

ABSTRACT

Voice and phonemic knowledge is required to show phonemic changes, describe them, and only research them. For this reason, the first chapters of the paper put emphasis on phoneme. Phonemic research gives a clearer picture of the need for phonemic changes. Phonemic changes are divided into phonological, morphological and constituent conditions, depending on their use. In this paper, we have exhaustively explained each phonemic change. We have outlined their definitions, provided examples, investigated duplicity and also their deviations. Studying each phonemic change separately, led to research at the end of the work. Namely, in the end, we have found duplicity and discrepancies in phonemic changes trying to find it in a publicistic style. E-publications of three daily newspapers served for research. More frequent forms of use appear in the newspapers when we talk about duplicates. In addition, errors were also found in the use of phonemic changes. In the research work, we grouped phonemic errors by mistakes and duplicates. In the end, we concluded that the newspapers were wrong in similar or nearly the same things. While in doublings similarly chosen. The shape that is found more commonly exists in all three lists, while the other version does not appear or appear, but rarely.

Keywords: phonemic division, phonemic changes, alternation, phonologically conditioned alternatives, morphologically conditioned alternatives, deviations, duplication in alternations, publicistic style